

MONIMUOTOISTA REFLEKSIIVITAIVUTUSTA

Jouko Koivisto *Inkerin kielimuotojen konsonanttivartaloisia verbiparadigmoja*. Suomi 180. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996. 60 s. ISBN 951-717-899-9.

Suomen murteiden refleksiivitaivutus on kehittynyt varsin moni-ilmeiseksi. Jouko Koivisto on väitöskirjassaan Suomen murteiden refleksiivitaivutus (1990) kohdistanut päähuomion suomen itämurteisiin jättäen kuitenkin Inkerin suomalaismurteiden refleksiivimuotojen käsittelyn toiseen yhteyteen. Kyseisen aukon pyrkii täyttämään Koiviston äskettäin ilmestynyt monografia Inkerin kielimuotojen konsonanttivartaloisia verbiparadigmoja.

Johdannossa kirjoittaja tähdentää, että suomalaisten ja inkerikkojen jouduttua naapuruksiksi yhteiset kielenpiirteet säilyivät, mutta kielimuodot ovat myös saaneet vaikutteita toisistaan. Laajalevikkoinen inkeriläisyys on *is*-aineksinen refleksiiviverbi-tyyppi *pešsäsä* 'peseytyä', *heittäsä* 'heittäytyä'. Länsi-Kannaksen murteissa on refleksiiviseen *i*- tai *ī*-johtimeen (*heittä-i*-, *heitt-ī*) liittynyt *t*-konsonanttivartalo.

Koivisto on tutkimuksessaan pyrkinyt yksityiskohtaisesti selvittämään, millaisia ovat olleet tyyppien paradigmat Länsi-Kannaksen ja Inkerin suomalaismurteissa. Tuloksia on verrattu myös naapurikieliin, erityisesti Kukkosen vatjaan ja inkeroiseen. Aineistoa on kerätty sana-arkistoista sekä Suomesta että Virossa. Tutkimusalueen tekijä on jakanut kolmii: 1. Länsi-Kannaksen (ja Pohjois-Inkeriin sekä Suomenlahden saariin), 2. Keski- ja Itä-Inkeriin ja 3. Länsi-Inkeriin (lähinnä Viron Inkeriin). Aineisto on tarkoituksenmukaisesti ja sennetty vartaloitotyyppeittäin.

Ensimmäisessä luvussa käsitellään Länsi-Kannaksen *t*-vartaloista paradigmaa.

Aineisto on monipuolista: a) (*i*)*it*-aineksiset konsonanttivartaloiset muodot, esim. 1. inf. *heittä* 'heittäytyä', 2. partis. *pistiint* 'pistäytynyt', imperat. 2. pers. *pistitkä(ä)* 'pistäytykää', pass. *heittii* 'heittädyttiin'; b) (*i*)*i*-aineksiset vokaalivartaloiset muodot, esim. *heittiin* 'heittädyin', *älä tuppii* 'älä tuppaudu'; c) *ijA*-aineksiset presensin 3. persoonan muodot, esim. *kääntijää* 'kääntyy', *tuppijaat* 'tuppautuvat'; d) (*i*)*is(i)*-aineksiset akt. imperfektimuodot, esim. *pistisit* 'pistädyit', *tunkisiit* 'tunkeutuivat'. Viimeksi mainittuun taivutustyyppiin kuuluu pääasiallisesti 2-tavuisia *A*-vartaloita. Paradigma on paljolti samanlainen kuin *hävitä*-tyyppisillä supistumaverbeillä.

Toisessa luvussa esitellään Keski- ja Itä-Inkerin *s*-vartaloista paradigmaa. Taivutus muistuttaa Länsi-Kannaksen *muutita*-tyyppiä, mutta vartalokonsonanttina ei nyt olekaan *t*, vaan *s*. Pitkän ja lyhyen *i*:n jakauma on erilainen ja lisäksi vartalotyyppiä on enemmän, esim. *muuttiissa* 'muuttua', *tunkistiit* 'tunkeuduttiin', *pešsiimää* 'peseytymään'. Tätä taivutusmallia noudattavat kaksitavuiset *A*-, *e*- ja *i*-vartalot sekä useampitavuisista *le*-verbit (*älä virottellii* 'älä kiskottele'). *s*-vartaloiseen paradigmaan kuuluu *ī*~*i*-tyypin lisäksi myös diftongityyppi, esim. *lasseissa* 'laskeutua', *viruttaissa* 'kurottautua', *pešseiskää* 'peseytykää'. *A*-vartaloisten kaksitavujen *ī*-llisyys määräytyy paljolti sen mukaan, onko kantaimperfektissä *i* vai *Oi*: *heitti* → *heittī*, mutta *ahto* → *ahtai*.

Kolmannessa luvussa siirrytään käsittelemään Länsi-Inkerin *s*-vartaloista paradig-

maa. Paradigman tuntomerkinä on pitkää vartalovokaalia seuraava *s*-konsonanttivartalo, esim. *kylpiissä* 'kylpeä', *taukiissa* 'kuolla', *uppoosut* 'hukkunut'.

Neljännessä luvussa pohditaan *n*-vartaloisen paradigman syntymahdollisuuksia. Tyyppi näyttää olleen melko yleinen Viron Inkerissä, vaikka lause-esimerkistöä tekijällä on esittää niukasti (*tauti on takannut* 'taantunut' ym.). *n*-vartalon käytön on Koiviston mukaan ratkaissut *mennä*-tyyppisten verbien olemassaolo. Tämä selitys pitää paikkansa, sillä suurtaajuiset *mennä*- ja *panna*-verbit ovat lastenkielessäkin saaneet aikaan erilaisia muutoksia, esim. *alenna* : *alennaan* -muodot.

Viides luku on omistettu naapurikielten *s*-paradigmoille. Viron Inkerin suomalaismurteita tekijä on verrannut maantieteellisesti läheiseen Kukkosin vatjaan. Vatjassa ovat *ī*-llisiä lähinnä kaksitavuiset *A-*, *e-* ja *i*-vartalot, esim. *an.īššissa* 'antaa perään', *heittäššissa* 'heittäytyä' ym. Lopuissa vartalotyypeissä on päädytty muuhun pitkään vokaaliin, esim. *hautūssa* 'hautua'. Tyypit *armahtāssa* ja *happanēssa* ovat hyvin produktiivisia.

Soikkolan inkeröismurteessa kaksitavuisista *A-*, *e-*, *i-* ja *o-*kannoista johdetuissa verbeissä on koko paradigmassa *ī*, imperfektissä ja konsonanttivartaloisissa muodoissa *s*, esim. *heittäīn* 'heittäydyn', imperf. *heittäīzin* ym.

Eräät Keski-Inkerin äyrämöismurteiden piirteet voisivat Koiviston mukaan selittyä Hevaan inkeröisen vaikutukseksi. Vaikutussuunta saattaa olla päinvastainenkin: ainakin *le*-verbien *s*-paradigmaisuus on Hevaan ryhmässä äyrämöisperua.

Kirjan viimeisessä luvussa ratkotaan kirjavan *s*-paradigman syntyongelmia. Tekijä toteaa, että inkeröisen *i*-lliset refleksiiviverbit ovat alkuaan olleet *de*-johtimisia. *i*- ja *e*-kannoista on suoraan päästy pitkään *i*-hin, esim. *pessīn* << **peseđen*, *lātīn* <<

*lātīden. *A-*, *U-* ja *o-*kantaisissa verbeissä taas odotuksenmukainen olisi *i*-loppuinen diftongi (*antai* << **antađe* ym.). Diftongillisia ovatkin kaksitavuisista *U-* ja kolmitavuisista vartaloista johdetut *istuisissa* ja *kuūmarđaisissa* sekä Porkan (1885) Hevaalta mainitsemat *vettäāin*, *heittäāit*. Hevaan *e*-lliset monikkomuodot on selitetty siten, että **de*-johtimen *e* on sivupainollisessa tavussa säilynyt ja levinnyt siitä muihinkin painoasemiin. *e* ilmenee myös pleonastisessa muodossa *pessihemān* (*pessī + e-* = *pessi.e-*). Alkuperäisemmät vokaalisuhteet olivat säilyneet nyt jo hävinneessä Ylä-Laukaan murteessa. Vain *e-* ja *i-*kantaisissa verbeissä on *i* < *ī* (esim. *peššimā* < *pessīmā*), muissa *i*-loppuinen diftongi (*ištuišša*, *heittäišša*).

Lehtisen (1978) mukaan *s*-konsonanttivartalo on saatu refleksiiviverbeihin analogiatietä: *nouzin* : *noussa* = *pessīzin* : *x*, josta *x* = *pessīssä*. Koivisto pitää teoreettisesti oikeana myös Alvren (1972) esittämää selitystä *pesi-* ja *pese-*vartaloiden sekaantumisesta, esim. *pessī-* (< **peseđe-*) + *pessā* = *pessīssä*. Kaksi yleistä ja suurtaajuista verbiä *pessi-* : *pessā* ja *laski-* : *lassa* kykenee kyllä siirtämään konsonanttivartalonsa pitempiinkin sanahahmoihin (vrt. *panna*, *mennā* → *alenna*).

Refleksiiviverbien konsonanttivartalolle uutta selitystä hakiessaan Koivisto kiinnittää erityistä huomiota onomatopoeettiin verbeihin. *AhtA*-johdokset ovat ainakin Soikkolan ryhmässä aivan yleisesti *s*-paradigmaisia, esim. *plajahtaissa*, *rāzāhtāissa*. *Humissa*-tyyppisten kontinuaatiiviverbien rinnalla esiintyy refleksiivinen momentaaniverbi, esim. *pamissa* (: *pamisō* ~ *pamajā*) – *pamahtaissa* (: *pamahtaĵjā*). Koiviston mukaan ilmeisesti juuri onomatopoeettisen sekatyypin olemassaolo on mahdollistanut refleksiivisen *s*-paradigman kehittymisen. Selitys tuntuu varsin luontevalta. *s*-paradigma näyttää ensin ilmaantuneen inkeröiseen

(samoin kuin $\bar{r}$ -vartalokin). t -konsonantti-
vartalo on tyypillinen Länsi-Kannaksen
äyrämöismurteille, kun taas n -konsonantti-
vartaloa tavataan Länsi-Inkerin suomalais-
murteissa.

Jouko Koiviston tutkimus on perusteel-
linen selvitys Inkerin refleksiiviverbien
konsonanttivartaloisista paradigmoista.
Kirjassa esitetään uusiakin näkökohtia, ja se
lisää osaltaan tietämystämme suomen ver-
bien morfologiasta. ■

PAUL ALVRE
Aardla 7a-48, EE-2400 Tartu 1, EESTI

LÄHTEET

- ALVRE, PAUL 1972: Paarist refleksiiv-trans-
latiivsete verbide segatüübist (Lenin-
gradi oblasti soomlastel). – Emakee-
le Seltsi Aastaraamat 18 s. 197–214.
- KOIVISTO, JOUKO 1990: Suomen murteiden
refleksiivitaivutus. SKST 532. SKS,
Helsinki.
- LEHTINEN, TAPANI 1978: Inkeröismurteiden
refleksiivitaivutuksen kysymyksiä. –
Virittäjä 82 s. 241–253.
- VOLMARI, PORKKA 1885: Ueber den Ingri-
schen Dialekt mit Berücksichtigung
der übrigen finnisch-ingermanländi-
schen Dialekte. Helsingfors.

VIRON ASTEVAIHTELUA JA PROSODIAA

Mati Hint *Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid*. Eesti
Keele Sihtasutus, Tallinn/Helsinki 1997. IX + 292 s. ISBN 9985-851-33-1.

Tallinnan Pedagogisen Instituutin pro-
fessorin Mati Hintin väitöskirja koos-
tuu kolmestatoista artikkelista ja niihin pe-
rustuvasta johdannosta. Artikkeleissa käy-
tetään neljää kieltä: viroa, suomea, englan-
tia ja venäjää. Hint käsittelee väitöskirjas-
saan monia viron kielen astevaihtelun ja
prosodiasysteemin kysymyksiä, joilla on
yleiskielitieteellistäkin merkitystä. Poimin
teoksesta kymmenen sellaista asiakokonai-
suutta, joita pidän tässä suhteessa mielen-
kiintoisimpina.

KUULUUKO VIRON ASTEVAIHTELU ÄÄNNEOPPIIN VAI KIELIOPPIIN?

Toisin kuin monet kulumassa olevan vuo-
sisadan aikaisemmat tutkijat Hint pitää vi-

ron astevaihtelua kieliopillisena (tarkem-
min morfofonologisena), ei foneettisena, il-
miönä. Viron astevaihtelu on kyllä alkujaan
puhtaasti foneettinen ilmiö, mutta se on
myöhemmin kehittynyt morfofonologisek-
si mm. siitä syystä, että astevaihtelun astei-
ta ei enää (mm. genetiivin $n:n$ hävittyä) voi
pelkästään foneettisin perustein ennustaa.
Hint kuului 1970-luvun alkuvuosina niihin
kielitieteellisen ajattelun uudistajiin, jotka
luopuivat Chomskyn–Hallen tyyppisestä
»abstraktisesta» fonologiasta ja alkoivat
suosia »konkreettisempia» ratkaisuja. Näi-
hin kuului mm. se, että luovuttiin Choms-
kyn–Hallen monoliittisesta fonologiasta,
jossa fonologiset ja morfofonologiset sään-
nöt kaikki olivat »fonologian» sääntöjä, ja
tilalle tuli kaksijakoinen säännöstö, jossa
toiset säännöt olivat fonologisia ja toiset